خوێندنەوەی چیرۆکی «بە دزییەوە سڵاو»

گەلاوێژ دەروێش پوور
(پیرانشار)

ئەو کاتی مرۆڤ هەستی بە ژیانی کۆمەڵایەتی کرد و کۆمەڵگا کۆنەکان پێکهاتن، لەنێوان ژن و پیاودا هیچ جیاوازییەک نەبوو. نە ژن و نە پیاو دەسەڵاتی خۆی بەسەر ئەوی تردا نەدەسەپاند و یەکتریان نەدەچەوساندەوە.

کاتێک سەرنج دەدەینە حەقایەتە کۆنەکان، دەبینین زۆربەی ئەو حەقایەتانە بە «یەکێ بوو یەکێ نەبووە «(یکی بود یکی نبود)، دەست پێدەکرێ. وا دیارە فەلسەفەی ئەو بابەتە دەگەڕێتەوە سەر یەکگرتووبوونی (وحدت)ی سەرەتای هەموو شتێک. کەواتە دەتوانین ئەو زەمانانە بە زەمانی «وەحدەتی کامڵ» لە قەڵەم دەین. ژیانی ژن و پیاویش هەر لە بازنەی ئەو وەحدەتە یەکگرتووەدا بووە. ئوستورەی دوو جنسی بوون- کە دوایی باسی لێدەکرێ- هەر دەگەڕێتەوە سەر ئەو باسە.

ژیانی مرۆڤی سەرەتایی، بەو جۆرەی کە لە ئوستوورەکانەوە بۆمان دەردەکەوێ، ئاوا دەست پێدەکرێ کە دوای ئەوەی بەرەی ئادەم و حەوا زۆر بوون، ئینسانەکان کۆمەڵ کۆمەڵ و هەمووو بەیەکەوە ژیاون. هەتا ئەو جێگایەی ئەوسا بوونەتە کۆمەڵ کۆمەڵ، کۆمەڵێک پیاو دەگەڵ کۆمەڵێک ژن ژیانیان بردۆتە سەر. ژینی ژن و پیاوی ئەو کۆمەڵە ئاوا بووە کە ژنێک دەگەڵ پیاوانی کۆمەڵ و پیاوێکیش دەگەڵ ژنانی کۆمەڵ پێوەندییان هەبووە و هاوسەر بوونە. ڕوون و ئاشکرایە کە دەو کۆمەڵگایەدا منداڵ تەنیا دایکی ناسیوەتەوە و هەر بەو پێیەش پێوەندی بە دایکییەوە هەبووە هەتا باوکی. دایک سالاری لەو کاتانەوە وردە وردە خۆی نواندووە. ئەوکات، ژن کاروباری مەزرا و مووچە و هەروەها کاری ماڵ و خێزان و زۆر شتی تری لە ئەستۆ بووە. پیاویش

هەر خەریکی ڕاو بووە و کەمتر لە ماڵی ماوەتەوە. ئەو سەردەم، سەردەمی «خواژن» بووە. بەو مانایە کە هێزە ئاسمانییەکانیش «مێ» بوونە. دەسەڵات بەدەست ئەو کەسەوە بووە کە خودایەکەشی دەسەڵاتدار بووە. ئەو سەردەمە هەر تایفە و خوای خۆی هەبووە. بۆیە بەشی زۆری دەسەڵات، بە دەستی ژن بووە. ئەو دەسەڵاتە بەردەوام بووە هەتا ئەو کاتەی «خواژن»ەکان بە دەستی ئەو کۆمەڵە خەڵکەی کە خودای (نێر)یان هەبووە، وەلادەچن و خوا نێرینەکان خۆیان جێگری خواژنەکان دەکەن. ئیتر لەمە بەدوا وردە وردە دەسەڵاتی ژنیش کەم دەبێتەوە.

دەگەڵ خڕبوونەوەی ئایینی چەند خودایی و ڕووکردن بۆ لای ئایینی تاک خودایی، پلە و پایەی ژن ئەوەندە دێتە خوارێ کە ئێژن ژن تەنیا بۆ کۆیلەیی خولقاوە. ژیانی ژن وەکو هی کۆیلەکان بەرەو ژیانێکی ناخۆش دەچێ بە جۆرێک کە هیچ ئاسەوارێک نەمایەوە. هەر لەو کاتانەوە ژن کەوتۆتە ژێر دەسەڵاتی پیاو و هەتا ئێستاش نەیتوانیوە خۆی لەژێر ئەو دەسەڵاتە نالەبارە دەرباز بکا.

ژن سەدان و هەزاران ساڵە لە جێگەی بنەڕەتی خۆی، واتا مرۆڤ بوون ترازاوە و ئەوە پیاوەکانن کە ژنان سەرکوت دەکەن و دەرفەتی خوێندن و فێربوون و مرۆڤ بوونیان پێنادەن و لە هەموو بوارەکانی کۆمەڵایەتی، دووریان خستوونەتەوە. بەو حاڵەش زۆر سەیرە و جێگای سرنجیشە کە پیاوەکان پرسیار لە ژن دەکەن و ڕەخنەیان لێدەگرن؛ ئێوە کە داوای مافی خۆتان دەکەن بۆچی هەتا ئێستا نەتانتوانیوە وەکو پیاوان کارێکی بەنرخ بکەن؟ یان بۆچی هەر هەموو پسپۆڕ و نووسەر... هەر لەناو پیاوان سەریان هەڵداوە؟ کە واتە ئێوە چیتان لە دەست نایە و هەر لە جێگای خۆتان دانیشن زۆر باشترە». ئایا ئەو پیاوانە بە ڕاستی دەبێ وەڵامی ئەو پرسیارانە نەزانن یان بە ئەنقەست خۆیان لە نەزانی دەدەن؟ پیاو کەی وەکو مرۆڤێک ئیزنی بە ژن داوە تا تواناییەکانی خۆی نیشان بدات؟ ژن، بۆچی لە کۆمەڵگای ئێمەدا بۆتە مەتەڵێک؟ ئەوەندە شاردراوە کە ئەگەر لە جێگەیەکیش بە دەگمەن تووشی کۆمەڵێک پیاو بێت، شەرم دەکا و سەری لێدەشێوێ. هەر ئەو شەرمە بێ جێیە وای کردووە تا نەهێڵێ ژن بەرەو پێشکەوتن هەنگاو بنێ. چ

ئێمە نابێ پێمان سەیر، یان ناخۆش بێ کە نووسینی پیاوان و ژنان جیاوازییان هەبێ، بەڵکو ئەگەر نووسینیان هیچ جیاوازییەکی نەبێ، سەیر و ناخۆشە

چاوەڕوانییەک لە ژن دەکرێ کاتێک دەبینین لە چوار دیواری ماڵ و متبەخ بەولاوە هیچ جێگایەک ناناسێ. تەنانەت، چونکە کەس نییە بڕوای پێبکا خۆیشی ناناسێ!

ڕەنگە لێرەدا ئەو پرسیارە بێتە ئاراوە کە ژن بۆچی خۆی بڕوا بە خۆی ناکا؟ ئەمە پرسیارێکی بەجێیە، چونکە ئەو ژێردەست بوونییەی کاری ڕۆژێک و دووان نییە، بەڵکە بە سەدان و هەزاران ساڵە ئەوە دە مێشکیدا هەڵکەندراوە کە دەبێ ژێردەست بێ، ئەگینا بێ کەس و ئاوارە و دەربەدەر دەمێنێتەوە! بۆیە لەماڵی باوکی، لە بن دەستی باوک و براکان و لە ماڵە مێردەکەشی لە بن دەستی شووەکەی ژیان تێپەڕ دەکات. ڕوونە لەم دوو جێگایە زیاتر چ پەناگای دیکەی نین تا داڵدەی بدەن. کەواتە دەبێ هەر بەو حاڵەتە بمێنێتەوە. (ڤیرجینیا وۆڵف) کە یەکێکە لە گەورەترین ژنانی ڕەخنەگر و ڕۆماننووس و بڵاوکەرەوە، هەروەها یەکێکە لە بنیادنەرانی ڕۆمانی نوێ، دەڵێ: ئەگەر شکسپیر خوشکێکی هەبا، کە وەکو شکسپیر توانایی و هێزی نووسینی هەبا، قەت نەیدەتوانی وەکو براکەی ئەو هێز و توانایە بدرکێنێ. بە مانایەکی تر ئەو توانایە هیچ کات نەدەورووژا».

ئێمە متمانەمان بەو ڕاستییە هەیە کە بە درێژایی مێژوو، ژنانێک هەبوونە کە وەکو هەر گەورە پیاوێک وزە و هێزی کار کردنیان هەبووە، بەڵام کۆمەڵگا - کە پیاو بەسەریدا زاڵ بووە - هیچ کات ئیزنی ورووژان و نیشاندانی ئەو تواناییانەی بە ژن نەداوە و لە باتیان سەرکوت کراوە. جا بۆیە ئێستا زۆربەی هەرە زۆری پسپۆڕ و لێزانەکان لە دەستەی پیاوانن و ژن دەگمەنن.

بابەک ئەحمەدی، لە کتێبێکی خۆیدا ئاماژە بەو خاڵە گرینگە دەکا کە ژن بۆ خۆی وەک ژن لە دایک نابێ، بەڵکو ئەوە کۆمەڵگایە کە وردە وردە ژنێک لەو بەدی دێنێ.

واتا بوونەوەرێکی ژێردەست! ئەو دەڵێ ژن لە کۆمەڵگادا لە هەلومەرجێکی یەکسان دەگەڵ پیاو وەرناگرێ. یانی لە کۆمەڵگادا ئەو ئیمکانات و ئەو مافانەی پیاو هەیانە، ژن نییەتی. ئەگەر لەلایەن هێزێک لە پیاوان هەلومەرجێک بۆ خۆ نیشاندانی ژنان

دەرەخسێ، ئەوە تەنیا و تەنیا لەژێر چاودێری پیاوەوەیە.

بەو پێودانەی کە هیچ کەس پێی خۆش نییە ژێردەست بێت،- رووی وتەم دەگەڵ ئەوانە نییە کە بە راستی بە ژێر دەستەبوون کەیف خۆش دەبن- ژنیش زۆر لەمێژە هەوڵ دەدات خۆی لەژێر ئەو دەسەڵاتە نالەبارە بێنێتە دەر و وەکو کەسێکی سەربەست بژی و هەست بە بوون بکا. زۆر لە مێژە ژنانی نارازی بە بەشی خۆیان، خەریکی وەرگرتنی مافی خۆیانن. ئاوها بوو کە فیمینیزم بنیاد نرا.

ئەگەرچی زاراوەی فیمینیزم تەنیا لە دەیەی ١٨٩٠وە لە زمانی ئینگلیزیدا کەڵکی لێوەرگیرا، بەڵام نارەزایەتی ژنان، بۆ زۆر لەوە پێشتر دەگەرێتەوە. فیمینیزم، مانای ئاسایی مافەکانی ژن و یەکسانی نێوان ژن و پیاو دەدات. لە ساڵی ١٨٩٠یشەوە لە زمانی ئینگلیزیدا بۆ ئەو یەکسانییە زاراوەی Womanism بەکاردەبرا.

پیاوان جۆرێک باس لە ژنان دەکەن کە وەک کەسێکی جیاواز و دوور لەوان دیاری بکرێ کە هیچ بایەخێکی نییە. ئامانجی بزووتنەوەی فیمینیزم ئەوەیە کە ئەو بیرورا نزم و بێ بایەخەی سەبارەت بە ژنان هەیە بگۆردرێ. بزووتنەوەی فیمینیزمی گەرەکیەتی هەلومەرجێک بۆ ژنان برەخسێنێ کە ئەوان بتوانن خۆیان بناسێنن و بایەخەکانی خۆیان ئاشکرا بکەن و دەنگی خۆیان لە گۆرەپانەکانی رامیاری، کۆمەڵایەتی و زانستیدا بە دنیا رابگەیەنن. ئەو بزووتنەوەیە بە هیوای دروست بوونی کۆمەڵگایەکە کە لەویدا ژنیش وەک پیاو، بایەخی تایبەت بە خۆی هەبێ و وەکو مرۆڤ چاوی لێبکرێ.

پرۆسەی فیمینیستی، لە بابەت سەرهەڵدانی مێژووییەوە بۆ سێ بەش دابەش دەکرێ:

١- فیمینیزمی شەپۆلی هەوەڵ کە لە ساڵی ١٨٤٥وە دەستی بەکار کرد و هەتا ساڵی ١٩٤٥ بەردەوام بوو.

٢- فیمینیزمی شەپۆلی دووەم کە لە ساڵی ١٩٤٥وە دەستی بەکار کرد و هەتا ساڵی ١٩٩٠ بەردەوام بوو.

٣- فیمینیزمی شەپۆلی سێیەم کە لە ساڵی ١٩٩٠وە دەستی بە چالاکی کرد و هەتا ئێستاش هەر بەردەوامە.

رەگەزی فیمینیزمی شەپۆلی هەوەڵ رەنگە لە شۆرشی پیشەسازیدا بدۆزێتەوە کە ئیزن بە ژن درا تا داوای مافی یەکسانی و بەرابەری خۆی لەگەڵ پیاو بکات. (جنبەی حقوقی مسئلە).

فیمینیستە بەناوبانگەکانی شەپۆلی هەوەڵ «وۆلف و دوبوڤوار» بوون.

ئەگەرچی بە پێی بۆچوونی زۆر کەس فیمینیستەکانی ئەوروپی بیروراکانی خۆیان لە بزووتنەوەکانی ساڵانی ١٩٦٠ بەدەست هێناوە، بەڵام رەگەزی بنەرەتی ئەو بزووتنەوە فیمینیستییە لە دەیەی ئاخری سەدەی بیستەمدایە. لەو ماوەیەدا ژنان توانیان مافی دەنگدان وەدەست بێنن و دە چالاکییەکانی کۆمەڵایەتیدا بەشداربن و لە زۆر لایەنی تریشدا خۆ بنوێنن. وەکو رامیاری و ئەدەبیات و...، بەڵام بەرابەری دەگەڵ پیاوان هەروا ئاواتێکی دوور بوو.

ڤیرجینیا وۆلف و سیمون دوبوڤوار دوو شێرەژنی چالاک بوون کە لە وشیارکردنەوەی ژناندا رۆڵی گرینگیان هەبوو. وۆلڤ دە کتێبی (اطاقی از آن خود= ژوورێک کە هی خۆتە»دا.

گیروگرفتەکانی ژنانی نووسەر وەبەرچاو دەخا. بەپێی نووسینی ئەو کتێبە بوو کە بناغەی رەخنەی فیمینیستی دانرا. وۆلف دەو کتێبەیدا ئاماژە بەو خاڵە دەکا کە پیاوان، وەکو بوونەوەرێکی نزم و پەست لە ژنان دەروانن. بە بیروڕای ئەو، ئەوە پیاوە کە هەموو شتێک مانا دەکاتەوە و تەنانەت ئەوە پیاوە کە ژنیش مانا دەکاتەوە و هەر پیاویشە کە تەواوی ئۆرگانەکانی سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئەدەبی، فەلسەفی و... دەژێر دەسەڵات و چۆکی خۆی ناوە.

دوای ڤیرجینیا وۆلف، سیمون دوبوڤوار دە کتێبی (جنسی دووەم)دا ئەو خاڵە وەبەرچاو دەخا کە کۆمەڵگەی رۆژئاوا کۆمەڵگایەکی پیاو سالارە، بۆیە نارەزایەتی خۆی دەردەبرێ. سیمون دوبوڤوار بە کەڵک وەرگرتن لە ئیگزستانسیالیسمی سارتر کە دەڵێ مرۆڤ سروشتێکی هەرمانی نییە، بەڵکو ئێمە هەر ئەو شتەین کە خۆمان لە خۆمانی پێکدێنین. سیمون دوبوڤوار ئەو مەسەلەیە بۆ ژن و پیاویش گشتگیر دەکات. دوبوڤوار لەسەر ئەو بیرورایە کە ئێمە ناتوانین سروشتێکی دیاریکراو و کلێشەیی بۆ ژن و پیاو دابنێین. بە بیروڕای دوبوڤوار، دەکرێ پیاوان و ژنان خۆیان لەو بیرورا کۆنە دوور خەنەوە کە ژن هەمیشە خۆی بە ژێر دەست زانیوە و رۆڵی دووەمی بەدەستەوە بووە. دوبوڤوار دەڵێ ژن دەبێ شووره و حەساری پیاوسالاری کە لە دەوری ئەو چندراوە تێک برووخێنێ و ئەگەر گەرەکیەتی لە کۆمەڵگادا لە شوێنی راستەقینە و

ڕەوای خـۆی بێت، دەشێ دەست بە ناسین و ناسـاندنی خۆی بکات. کشتوکاڵ و دەستەمۆکردنی ئاژەڵەکان- کە کـاری ژن بوو- بوو بەهۆی شۆڕشێکی گـەورە لە هزر و بیری مرۆڤدا.

هەر لەو سەردەمـیـدا بوو کـە مـرۆڤ بۆ پێکهێنانی ژیانێکی باشتر، کەڵکی لە خاک و زەوی، گیاوگۆڵ، ئاژەڵەکان، وەرزەکانی ساڵ، هەروەها لەباو باران و هەتاو وەردەگرت. هەروەها لە زۆر شتومەکگەلی تر کە بۆ کشتوکاڵ بەکاردەهاتن، کەڵک وەردەگیراو بۆ مرۆڤ پیرۆز بوون. بۆیە ئەو شت گەلە هەریەکە و نێوێکیان لەسەر داندراو بەپلە و پایەی خودایی گەیشتن. گرووپە زمانییەکانیش، هەر لەو کاتیدا وەدی هاتن. لەو دەورانیدا بوو کە بنەمای بیروڕا و زمان، زۆرتر لەلایەن ژنەوە دادەنرا، چونکە ژن لە بابەت کشتوکاڵ و ئاژەڵداریدا دەستی بەتوانای هەبوو و ببوو بە ئیلاهەی خوڵقێنەر. زۆربەی هەرە زۆری دانانی زمانیش، هەروەک زۆرێک لە شتەکانی تر کاری ژن بوو، بەڵام ڕەخنەگرانی فیمینیست شایەتی زۆریان سەبارەت بە دەسەڵاتی پیاوان بەسەر ژناندا لە ڕێگەی دەسەڵاتی پیاوان بەسەر زماندا بەدەست هێناوە. بەپێی چالاکییە ڕامیاری و کۆمەڵایەتییەکان لە دەیەی ١٩٦٠، بیروڕای فیمینیستەکان ئاڵوگۆڕێکی مامناوەندی بەسەرداهات. فیمینیستەکان دوای ڕەخنەگرتن لە بنەماکانی ڕامیاری و کۆمەڵایەتی کۆمەڵگا، خەریکی ڕەخنەگرتنی بنەڕەتی لە بنەماکانی زمان و کەلامدا بوون. بەپێی بۆچوونی ئەوان، پیاوان بەدرێژایی مێژوو دەسەڵاتی خۆیان بەسەر هەموو شتێکدا داسەپاندووە و زمانیش- سەرەڕای ئەوەی ژن لە پێشدا وەک خوڵقێنەری زمان دەناسرا- یەکێک لەو کەرەستانە بوو کە پیاو بەسەریدا زاڵ بووە. بەو جۆرەی زمانناسەکان دەڵێن؛ زمان هزر و بیری مرۆڤ پێکدێنێ. کەوابوو زمانێک کە لەژێر دەسەڵاتی پیاواندا بێ، دیارە هزرە و بیرەکەش هەر پیاوانەیە.

ئەو باسەی سەرەوە کورتە باسێک بوو لەسەر فیمینیزمی شەپۆلی هەوەڵ، بەڵام لە فیمینیزمی شەپۆلی دووەمدا شتگەلی زۆرتر وەبەرچاو گیران و داوای ئاڵوگۆڕێکی زۆرتریش کرا. ئاڵوگۆڕی ژێرخانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەلسەفی کۆمەڵگا و هەروەها بەدیهاتنی زمان، ئوستوورەناسی و بیروڕای فەلسەفی تایبەت بەژنان. (فیمینیزم تحلیلی).

فیمینیزمی شەپۆلی سێیەم بە کەڵک وەرگرتن لە بیروڕاکانی (هێلێن سی سۆ)، لە جیاوازی جنسی و ئازادی جنسی دەدوێ. بەو واتایە کە جیاوازی جنسی نابێ ببێتە هۆی جیاوازی نێوان ژن و پیاو و لە یەک دوور کردنەوەیان لە باری مافەوە. فیمینیستەکانی شەپۆلی سێیەم لەسەر ئەو بیروڕایەن کە لە بواری جنسیشەوە لە پیاو بێ منەتن. (ئەو شەپۆلە بە شەپۆلی فیمینیزمی (افراطی) زێدەڕۆیی نێودێر دەکرێ.)

ئەو پێشەکییەی سەرەوە جێگەی باسی «ڕەگەزەکانی فیمینیزم»مان دە چیرۆکی (بەدزییەوە سڵاو)دا بۆ خۆش دەکا. ڕەنگە ئەو چیرۆکە هەڵگری خوێندنەوەی تریش بێ، بەڵام بۆچوونی من بۆچوونێکی فیمینیستییە.

دەبێ دان بەم واقیعە دابنێین کە نووسینی ژنان دەگەڵ نووسینی پیاوان جیاوازی هەیە، ئەوە هیچ سەیر نییە، چونکە پیاو بە هەستێکی پیاوانە دەنووسێ و ژنیش بە هەستێکی ژنانە

هەڵبەت فیمینیزم نەک بەو واتایەی کە لە کۆمەڵگادا باوە. بەداخەوە وشەی فیمینیزم لە کۆمەڵگادا جوان جێی خۆی نەگرتووە و جاروبار مانای تری لێ هەڵدەکرێ. هەروەک لە سەرەتای ئەو باسەدا وترا، مانای سەرەکی فیمینیزم، داوای مافی ژن و یەکسانی نێوان ژن و پیاو دەکا، کەچی وشەی فیمینیزم، بەو واتایە کەڵکی لێ وەردەگیرێ کە ئەو ژنەی فیمینیستە گەرەکیەتی دنیا تەنیا بەدەست ژنەوە بێ و بە یەکجاری پیاوان وەلابنێن، بەڵام ئەوەی ڕاستە هیچ فیمینیستێک خوازیاری ئەوە نییە، چونکە ژن و پیاو تەواوکەری یەکترن و هیچ کام ناتوانی ئەوەی تر وەلا بنێ.

لە چیرۆکی (بەزیبەوە سڵاو)ی چنوور سەعیدی دا ئێمە دەتوانین کەشوهەوایەکی ژنانە ببینین. ئەوەی کە دەگوترێ ژنانە، ڕەنگە جێگەی ڕەخنە بێ، بەڵام هەروەک گوترا دەبێ دان بەم واقیعە دابنێین کە نووسینی ژنان دەگەڵ نووسینی پیاوان جیاوازی هەیە. ئەوە هیچ سەیر نییە؛ چونکە پیاو کە دەنووسێ بە هەستێکی پیاوانە دەنووسێ و ژنیش بە هەستێکی ژنانە. ئێمە ئەوەمان سەلماندووە کە ژن و پیاو لە بابەت و ڕواڵەت و

بیرکردنەوە و دیتن و زۆر شتی تر لە یەکتر جیاوازن. ئەوە ڕاستە کە هەردووک مرۆڤن، بەڵام تەواوی مرۆڤەکانیش تەنیا لە (مرۆڤ بوون)دا وەک یەک دەچن، بەڵام لە بواری خوو و خدە ڕەنگە بە تەواوی لە یەک جیاوازبن. ئێمە ئەگەر بڕوانینە دوو پیاو کە هەردووک کاری نووسین دەکەن، لێیان ورد ببینەوە، دەبینین ئەوانیش جیاوازییان هەیە، ئەوەش لەمەڕ جیاوازی کەسایەتییە. کە وابوو ئێمە نابێ پێمان سەیر، یان ناخۆش بێ کە نووسینی پیاوان و ژنان جیاوازییان هەبێ، بەڵکو ئەگەر نووسینیان هیچ جیاوازیەکی ئەوتۆی نەبێ، سەیر و ناخۆشە. بۆ وێنە ژنێک کە وەک پیاو دەنووسێ هیچ جیاوازییەکی- لە باری ئیحساسەوە- دەگەڵ پیاو نییە و ئەو ژنە زوڵم لە هەست و بیروڕاو کەسایەتی خۆی دەکا. ڕەنگە لێرەدا ئەو پرسیارە بێتە گۆڕێ کە وەختێک باس لە مرۆڤایەتی دەکرێ، جیاواز نووسین چ واتایەکی هەیە؟ ئەوە ڕاستە بەڵام شێوەی دەربڕینەکە یەک نییە.

لەم کەشوهەوا فیمینیستییەدا ئەو نارەزایەتییەی کە ژنێک لە دنیای دەوروبەری هەیەتی گەلێک ڕوون و ئاشکرایە، چونکە بێژەری چیرۆکەکە، تەنانەت بە ئاشکراییش ناتوانێ سڵاو بکا. سڵاو کە زۆرجار سەرچاوەی پێوەندی گرتنە دەگەڵ دەوروبەر، یان ڕەمزی ئاشنا بوونە. بە بیروڕای من ناوی چیرۆکەکە هەر لە سەرەتاوە زۆر شت بۆ ئێمە ڕوون دەکاتەوە. بێژەر پێوەندی لەگەڵ هەموو ئەو کچ و ژنانەی کە هەریەکە و بە جۆرێک وەک یەک دەچن، دەگرێ. هەموویان هەریەک کەسن، چونکە بە یەک جۆر لەژێر ستەمدان. سڵاو دەکا لەم زوڵم لێکراوانەی وا لەژێر خاکی ڕاستەقینە و هەروەها ئەوانەی وا لەژێر خاکی ڕواڵەتیشدان.

«دەرفەتێکی زۆرم نییە تاکو دایکم نەهاتۆتەوە ئەبێ ئەم نامەم خێرا تەواو کردبێ» دوای خوێندنەوەی ئەو ڕستەیە، دوو پرسیار دێنە ئاراوە: یەکیان ئەوە کە بۆچی دەرفەتێکی زۆری نییە؟ دووەم ئەوەی کە بۆچی هەتا دایکی نەهاتۆتەوە دەبێ نامەکە تەواو کا؟ وەڵامی پرسیاری یەکەم دەگەڕێتەوە سەر پرسیاری دووەم و بەو واتایە کەوا وێدەچێ وەڵامەکانیان بە یەکەوە ئاڵقە دراون. بێژەر دەرفەتێکی زۆری نییە، چونکە ئەگەر دایکی بێتەوە ناهێڵێ ئەو نامەیە بنووسێ. پرسیاری دووەم و گرینگتر ئەوەیە کە بۆچی ئەو دایکە ناهێڵێ کچەکەی ئەو نامەیە بنووسێ؟ ئایا وەڵامی ئەو پرسیارە ئەو واقعییەتە دڵتەزێنە نییە کە ئێمە خۆمان وەکو ئافرەت (کچ و ژن) لەو کۆمەڵگایەدا دوای ساڵەهای ساڵ، ئەو زوڵم و ستەمە قەبووڵ دەکەین. ئێمە بۆ خۆشمان خۆمان قەبووڵ نییە! لەمێژە پیاوان، لەژێر دەسەڵاتی خۆیاندا ژن دەچەوسێننەوە. تەنانەت دوای ئەوەی کە ژن مافی تەواوی خۆی لە ڕۆژئاوا پێدراوە، ئێستاش ئێمە ئاسەواری ئەم دەسەڵاتە هەروا دەبینین. سەیرە ئەوەی جێگەی داخ و کەسەرە ئەوەیە کە بۆچی ژنانی ئێمە دوای ئەو هەموو ساڵە، وەکو مرۆڤ لە خۆیان ناڕوانن؟ بەبڕوای من ئەم لەژێر دەسەڵاتدا بوونە، لەسەر مێشکی ژنانی ئێمە هەڵکەندراوە. ئەوان وادەزانن کە هەتا هەن دەبێ هەر ژێر دەستە بن. بۆ وێنە دوو نووسراوەیان داوە بە کەسێک تا بیانخوێنێتەوە و دوایە بڵێ کە کام یەک لەو نووسراوانە ژنێک و کامە پیاوێک نووسیویەتی. ئەو کەسە بەپێی ئەو «تصورات قالبی»یەی کە سەبارەت بەو مەسەلەیە (ژن و پیاو) هەیبووە، گوتوویە کە نووسراوە باشە کە هی پیاوێک و نووسراوە لاوازەکەش هی ژنێکە. ئێمە لە دەوروبەری خۆمان بەسەدان وێنەی لەو جۆرەمان هەیە. بۆ نموونە کچێک ناشێ ویستەکانی خۆی لەلای باوکی داوا بکا، ئەگینا بە حەیا تکا و و بێ شەرم و...، نێوی لێدەبرێ!

هەروەک لەسەرەوە باسمان کرد، بێژەر بە ڕاشکاوی ناتوانێ لەگەڵ ئێمە، واتا کچان و ژنان و یان باشتر بڵێین لەگەڵ خوێنەر یان دنیای دەوروبەری پێوەندی بگرێ، تەنانەت خوێندنەوەی ئەو نامەیەش دەداتە دەست کچێکی تر. (کەسێک لە هاوجنسەکانی خۆی).

(کاوەلی) لە چیرۆکەکەدا نوێنەری پیاوانە کە بەداخەوە زۆربەی ژنان خۆشیان گەرەکە، بەڵام بێژەری چیرۆکەکە ڕقی لە (کاوەلی)یە. باشە زۆربەی ژنان کاوەلییان خۆش دەوێ؟ وەڵامی ئەو پرسیارە ڕەنگە بگەڕێتەوە سەر ئوستوورەیی دوو جنسی مرۆڤ. بەو جۆرەی ئوستوورەکان باس دەکەن، سەرەتا مرۆڤ بە دوو جنسی لە قەڵەم دراوە. ئێمە لە ڕیوایەتی تریشدا ئەو مەسەلەیە دەبینین. بۆ وێنە لە ئوستوورەکانی ئێرانیدا (مەشی و مەشیانە) هەیە. یان هەمان ڕێواس ئەو جۆرەی لە هێندێک تەفسیرەکانی یەهوودیدا دەردەکەوێ حەزرەتی ئادەمیش دوو جینسی لە قەڵەم دراوە. بە دابەش کردنی بوونەوەرێکی نێر و مێ بە دوو بەشی (مذکر و مؤنث) (ئادەم و حەوا) خوڵقاون. یان لە ئوستوورەیەکی تردا

دەردەکەوێ کە ئادەم و حەوا پشتاوپشت بە یەکەوە لکاون، خوا بە بیورێک لە یەکیان جیا دەکاتەوە.

ئەوەی کە بوونەوەری دوو جنسی لە بنەڕەتدا بازنەیی خولقاوە، دەگەڕێتەوە سەر ئەو خاڵە کە بازنە هێمای کامڵ بوون و تەواوبوونە. دە فەرهەنگی چینییەکاندا بازنە ڕەمزی کەماڵ و تەمامییەتە. بۆیە نێر و مێ، یان وردتر بڵێین ژن و پیاو لەو دنیایەدا هەمیشە بە دوای نیوەی ون بووی خۆیدا دەگەڕێ. لێرەدا ڕەنگە باسی ئانیما و ئانیموسیش بێتە ئاراوە. هەروەک ئاگادارین ئانیما بەشی پیاوانەی ڕۆحی ژنە و ئانیمۆسیش بەشی ژنانەی ڕۆحی پیاوە. بەو مانایە کە هەر ژنێک لە دەروونی خۆیدا بەشێکی پیاوانەی هەیە کە هەمیشە دەخوازێ لەگەڵ ئەو بەشە بە وەحدەت و یەککگرتوویی بگا و پیاویش هەروەتر. هەر بەو پێیە ژن خۆشی لە پیاوێک دێ کە تایبەتمەندییەکانی بەشی پیاوانەی ڕۆحی خۆی هەبێ.

جگە لەو بە یەک گەیشتنە، خاڵێکی تریش جێگەی سەرنجە، ئەویش کە مرۆڤ جاروبار گەرەکیەتی بە تەبعی خوایی خۆی بگا، چونکە وەک لە ئوستوورەکانیشدا ئاماژەی پێدەکرێ، بازنە فەرزکراوە. ئەو خوودانە لە خواشدا پاڵیان وەیەکتر داوە، هەربۆیە دەڵێن بازنە، کامڵ و تەواوترین وێنەی هەستییە. بۆ وێنە پیاوێک کە جلی ژنانە دەکاتە بەری، بە پێچەوانەی ڕوانینی خەڵک، سفات، یان تەبعی ژنانە وەرناگرێ، بەڵکو بۆ کاتێکی کورت، لە بەینی دووجنسی نێر و مێ پێوەندی (اتحاد) پێک دێنێ. واتا دەگاتە حاڵەتێک کە دەتوانێ تەواوی دنیا بفامێ. ئێمە لێرەدا دەتوانین ئاماژە بەو خاڵە بکەین کە ژن و پیاو تەنیا کاتێک دەتوانین تێگەیشتنێکی دروستیان لەدنیادا هەبێ کە تەواوکەری یەکترین. (هەڵبەت کەسانێک هەن کە خۆیان بەو یەکگرتووییە دەگەن. ئەوان لەنێوان ئانیما و ئانیموسی خۆیاندا دەتوانن پێوەندییەکی باش پێک بێنن).

لە کۆتایی ئەو باسەدا دەتوانین ئاماژە بەو خاڵە بکەین کە مرۆڤ بەهۆی ئەوینەوە دەبێتە بوونەوەرێکی دووجنسی، چونکە لە عیشقدا هەر ڕەگەزە و سیفاتی جنسی بەرامبەری خۆی وەردەگرێ. لەم چیرۆکەدا ژنان لەپیاوان جیانین، بەڵام ئەوەی جێگەی داخە، ئەوەیە کە ژنان پیاوێکیان خۆش دەوێ، زۆرتر چەوسێنەریان بێ. ئەوە لەکاتێکدایە کە بێژەر ڕقی لە وەها پیاوێکە و پیاویش بە تەواوی ڕەد ناکاتەوە. ئەو عەبەڕەشی خۆش دەوێ. لێرە دەردەکەوێ کە بێژەر بە تەواوی پیاو وەلا نانێ، بەڵکو ئەو پیاوی چەوسێنەری ناوێ.

گیرافانەکانی کاوەلی پڕە لە بۆنی لەشی ژنانی گەڕەک، ئایا لێرەدا یەک پیاو بە تەنیا بۆنی لەشی تەواوی ژنانی گەڕەک داگیرناکا؟ ئایا ئەو دەسەڵاتە نالەبارە لێرەشدا بەرچاو نییە؟ ژنان، ئەگەر ژنانی گەڕەک یاخود شارێکیش بن، لە بابەت ئەوەی کە لە ژێر دەسەڵاتی تاقە یەک پیاودا بن، هێشتا هەست بە چەوساندنەوە ناکەن. دیارە ژن بە ویستی خۆی سەربەستی خۆی پێشکەش بە پیاو دەکا!

کاوەلی کەلوپەلی مەتبەخ دەفرۆشێ، ئایا نابێ سەرنج بدرێتە سەر ئەو بابەتە کە پیاوان بە درێژایی مێژوو، ژنیان لە مەتبەخدا ڕاگرتووە و ئێستاش گەرەکیانە ئەو ڕەوتە هەر بەردەوام بێ. دڵتەزێنتر ئەوەیە کە ژنان بەگیان و دڵ ئەو بێ حورمەتییە قەبووڵ دەکەن.

لە کۆتاییدا، دەبێ ئاماژە بەو خاڵە بکرێ کە ژیان پێویستە هەبێ و مرۆڤ دەبێ بژی و ئەو ژیانەش پێویستی بە هاوکاری کردنی هەر دوو جنس واتا پیاو و ژن هەیە. ژن هەر جێگەی مەتبەخ نییە، جێگەی پیاویش هەر دەرەوەی ماڵ و کاروباری دەرەوە نییە. ئەو کاتەی ژن وەک مرۆڤ لە خۆی ڕوانی و بە پیاویشی سەلماند کە ژنیش مرۆڤە، دەشێ وەک مرۆڤ چاوی لێ بکرێ، ئەو جارەیە کە ژن دەتوانێ کارێک بۆ خۆی و بۆ داهاتووی خۆی و نەوەی داهاتوو بکا.

*** ئەم چیرۆکەی چنوور سەعیدی لە ژمارە (٩٢)ی گۆڤاری رامان-دا بلاوکراوەتەوە.**

سەرچاوەکان:

- زن در تفکر نیچه؛ نوشین شاهنده چاپ اول، ١٣٨٢.

- رسالە ای در تاریخ ادیان؛ میرتا الیادە- ترجمە جلال ستاری، چاپ اول، ١٣٧٢.

- بناغەی فیمینیزم و ئەنتی فیمینیزم؛ مەهاباد قەرەداغی. ل ٥٠ سروەی ژمارە (٢١٦).

- راهنمای نظریەی ادبی معاصر، رامان سلدن، ترجمەی عباس مخبر.

- از دولت کاهنی سومر بە سوی تمدن دیوکراتیک. عەبدوڵلا ئۆجالان.